

Філософія

УДК: 1:316.77:17.023.36

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17707268>

**Дихотомія «обвинувачення – захист» у риторичі метамодерного
маніпулювання: соціально-філософський аналіз**

Ель Гуессаб Карім,

док. філос. наук, професор кафедри філософії, публічного управління
та соціальної роботи, Керівник ресурсного центру для іноземців та осіб без
громадянства, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-3555-1235>

Шустенко Олег Вікторович,

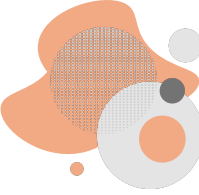
аспірант кафедри філософії, публічного управління та соціальної
роботи, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-6933-1295>

Пенязь Павло Юрійович,

аспірант кафедри філософії, публічного управління та соціальної
роботи, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-5148-3813>

Прийнято: 05.11.2025 | Опубліковано: 24.11.2025

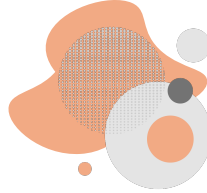
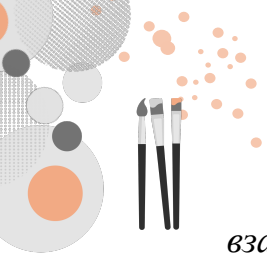
***Анотація:** У статті досліджується дихотомія «обвинувачення – захист» у соціально-філософському дискурсі як одна з ключових технологій маніпулювання правосвідомістю та суспільною думкою. Розкривається*

когнітивна і герменевтична структура цього протиставлення, що функціонує як у судовій практиці, так і у політичній, моральній, культурній риторичній.

У сучасному інформаційному просторі, де істина дедалі частіше перетворюється на предмет стратегічної гри, дихотомія «обвинувачення – захист» набуває нового соціально-філософського виміру. Якщо в античному світі ця пара категорій (κατηγορία – ἀπολογία) функціонувала у межах судової риторичної, то в епоху метамодерну вона перетворюється на технологію маніпулювання суспільною свідомістю. Обвинувачення і захист стають не лише позиціями в дискурсі, але формами продукування істини, інструментами створення ілюзії моральної переваги.

Автори доводять, що дана дихотомія має архетипічний характер, відтворюючи структуру дуалістичного мислення, в основі якого лежить потреба легітимізації влади через створення полярностей. **Мета** - соціально-філософське осмислення дихотомії «обвинувачення – захист» як риторичної технології маніпулювання у комунікативному просторі метамодерної доби. **Методи** ґрунтуються на міждисциплінарному поєднанні філософсько-герменевтичного, риторичного, соціально-комунікативного та феноменологічного підходів. Така інтеграція дозволяє не лише інтерпретувати явище маніпуляції як соціальний феномен, але й виявити його глибинні смислові структури у просторі культури, права та комунікації. **Результати та Висновки.** Дихотомія «обвинувачення – захист» виступає фундаментальною структурою риторичного та соціального мислення. У сучасному соціальному просторі обвинувачення і захист виконують функції не лише судової або риторичної опозиції, а й технології символічного управління свідомістю. Вони стають двома полюсами риторичної гри, де кожен акт комунікації одночасно включає елементи критики й самозахисту. **Метамодерний дискурс** відкриває можливість розвитку естетики

взаєморозуміння, у якій обвинувачення і захист трансформуються у форми спільного пошуку сенсу. Дослідження пропонує нову герменевтичну та комунікативну модель інтерпретації маніпуляцій у метасучасному дискурсі, застосовну до медіа, політичного та правового комунікативних контекстів.

Ключові слова: маніпуляція, дихотомія «обвинувачення – захист», естетика взаєморозуміння, комунікативна раціональність, герменевтика, правосвідомість, влада.

The Dichotomy of “Accusation – Defense” in the Rhetoric of Metamodern Manipulation: A Socio-Philosophical Analysis

Karim El Guessab,

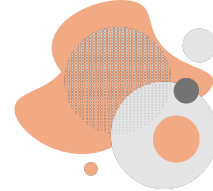
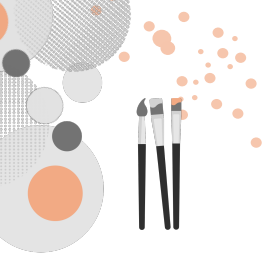
Doctor of Philosophy science, Professor of the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work, Head of the Resource Center for Foreigners and Stateless Persons, Zaporizhia National University, Zaporizhia, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-3555-1235>

Oleh Shustenko,

PhD student of the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work, Zaporizhia National University, Zaporizhia, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-6933-1295>

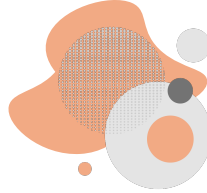
Pavlo Peniaz,

PhD student of the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work, Zaporizhia National University, Zaporizhia, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-5148-3813>

Abstract: *The article explores the dichotomy of “accusation – defense” within the socio-philosophical discourse as one of the key technologies of manipulating legal consciousness and public opinion. It reveals the cognitive and hermeneutic structure of this opposition, which operates not only in judicial practice but also within political, moral, and cultural rhetoric.*

*In the contemporary informational space, where truth increasingly becomes an object of strategic play, the “accusation – defense” dichotomy acquires a new socio-philosophical dimension. Whereas in the ancient world this pair of categories (κατηγορία – ἀπολογία) functioned within the framework of forensic rhetoric, in the era of metamodernity it transforms into a technology for manipulating collective consciousness. Accusation and defense become not merely positions in discourse, but forms of truth production, instruments for creating the illusion of moral superiority. The authors argue that this dichotomy has an archetypal nature, reproducing the structure of dualistic thinking grounded in the need to legitimize power through the creation of polarities. **The purpose** of the study is to provide a socio-philosophical interpretation of the “accusation – defense” dichotomy as a rhetorical technology of manipulation in the communicative space of the metamodern era. **The methodology** combines philosophical-hermeneutic, rhetorical, socio-communicative, and phenomenological approaches. This interdisciplinary integration makes it possible not only to interpret manipulation as a social phenomenon, but also to uncover its deeper semantic structures within the realms of culture, law, and communication. **Results and Conclusions.** The “accusation – defense” dichotomy represents a fundamental structure of rhetorical and social thinking. In the modern social space, accusation and defense perform functions not only of forensic or rhetorical opposition but also of symbolic control over consciousness. They become two poles of rhetoric, where each communicative act simultaneously contains elements of*

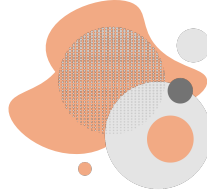

critique and self-justification. The metamodern discourse opens the possibility for developing an aesthetics of mutual understanding, in which accusation and defense are transformed into forms of shared meaning-making. The study proposes a new hermeneutic and communicative model for interpreting manipulation in metamodern discourse, applicable to media, political, and legal communicative contexts.

Keywords: *manipulation; dichotomy of “accusation – defense”; aesthetics of mutual understanding; communicative rationality; hermeneutics; legal consciousness; power.*

Постановка проблеми. Соціально-філософський дискурс є простором, у якому взаємодіють не лише норми, але й смисли, що формують соціальну реальність правосвідомості. У цьому просторі дихотомія «обвинувачення – захист» виступає не просто процедурним механізмом судочинства, а універсальною когнітивною моделлю, що організовує спосіб мислення про істину, справедливість і владу. Як зазначає Мішель Фуко, «право, це не лише система заборон, а й стратегія, яка дисциплінує дискурс» [3]. У цьому сенсі опозиція між «обвинуваченням» і «захистом» постає як технологія влади, що створює *ефект істинності через конфліктну форму діалогу*.

У сучасному соціально-філософському дискурсі феномен маніпуляції набуває нових, складних форм, що виходять за межі класичних уявлень про вплив, переконання чи риторику влади. В епоху метамодерну, яка характеризується одночасною присутністю раціональності та емоційності, істини та симулякру, комунікативні стратегії набувають гібридного характеру. У цьому контексті особливої уваги заслуговує дихотомія «обвинувачення – захист» як універсальний механізм соціального та дискурсивного маніпулювання, що виявляється у політичній, правовій, медійній та етичній сферах. У статті вперше системно поєднано соціально-

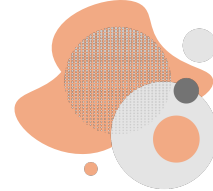
філософський, риторичний і феноменологічний аналіз дихотомії «обвинувачення – захист» у межах метамодерного дискурсу.

Традиційно ця дихотомія має риторичні та юридичні витоки: від античної категорії *κατηγορία* (обвинувачення) та *ἀπολογία* (захист) до сучасних форм публічної аргументації, що апелюють до моральної легітимації або дискредитації опонента. Однак у метамодерному контексті ця пара втрачає стабільну логічну структуру, перетворюючись на рухливу форму символічного обміну, у якій сторони одночасно виступають і обвинувачами, і захисниками. Така амбівалентність створює ґрунт для нових форм маніпуляції свідомістю, коли істина не шукається, а конструюється в межах комунікативної гри.

Проблема полягає у тому, що сучасний соціально-філософський простір функціонує у стані постійної риторичної напруги: поняття істини, справедливості, права і моралі дедалі більше залежать від дискурсивної сили, а не від онтологічного чи етичного змісту. Дихотомія «обвинувачення – захист» перетворюється на технологію символічного управління: механізм легітимації або делегітимації владних позицій у суспільстві.

Таким чином, актуальність дослідження полягає у необхідності філософського аналізу цієї дихотомії як інструменту маніпулятивного впливу в епоху метамодерну, де межа між щирістю і симуляцією, правдою і переконанням, обвинуваченням і захистом стає дедалі більш розмитою. Це потребує міждисциплінарного підходу, який поєднає соціальну філософію, риторику, герменевтику та філософію права для виявлення глибинних структур маніпуляції у комунікативному полі сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження риторичних і маніпулятивних структур у соціально-філософському дискурсі має глибоке історико-теоретичне підґрунтя, що сягає античної традиції. Ще Арістотель у «Риторикі» визначав мистецтво переконання як «здатність віднаходити

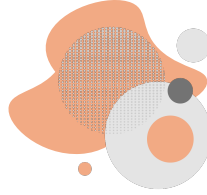
можливі способи впливу на слухача» [1, с.75], де структура *катηγορία* – *ἀπολογία* формувала основний каркас судового красномовства. У працях Ісократ, Квінтіліана та Цицерона ця дихотомія розвивалася як етичний і водночас політичний механізм легітимації публічного слова.

У модерній добі риторика поступово трансформувалася у теорію комунікації та філософію дискурсу. Так, Юрген Габермас у своїй «Теорії комунікативної дії» (1981) [9], сформулював концепцію *комунікативної раціональності*, у межах якої мова може бути або інструментом досягнення порозуміння, або, у разі маніпуляції, засобом стратегічного контролю. У цій площині дихотомія «обвинувачення – захист» постає як один із базових сценаріїв деформації комунікативної дії, коли аргументація втрачає раціональний характер і набуває емоційно-афективної або пропагандистської форми.

Вагомий внесок у розуміння риторичної природи маніпуляції зробив П'єр Бурд'є, який у концепції *символічного насильства* [3], (*La domination masculine*, 1998) показав, як мовні акти можуть відтворювати структури влади, приховуючи їх під маскою переконання. Подібну лінію розвиває Мішель Фуко, аналізуючи зв'язок між дискурсом і владою: у його інтерпретації будь-яке висловлювання є актом влади, який створює та впорядковує поле істинності [7].

У контексті постмодерну питання маніпуляції стає ще більш складним: Жан Бодріяр [4], трактує її як гру симулякрів, у якій істина розчиняється в мережі знаків. Жиль Ліповецькі (*L'ère du vide*, 1983) [13, с.18], вказує, що сучасна культура втратила моральну вертикаль, і маніпуляція стає способом підтримання «естетизованої поверхні» соціальної взаємодії.

Сучасна епоха метамодерну, за Тімотеусом Вермеуленом і Робіном ван ден Аккером, *Notes on Metamodernism*, (2010) [18], пропонує іншу оптику: вона повертає щирість, емпатію і пошук смислу, але робить це крізь призму

іронії та рефлексії. Відтак дихотомія «обвинувачення – захист» у метамодерному середовищі набуває *нової гібридної форми*: одночасного викриття й самоіронічного виправдання. У цьому контексті *маніпуляція* постає не як односторонній акт влади, а як взаємний процес афективного залучення, де і жертва, і маніпулятор перебувають у спільному символічному полі.

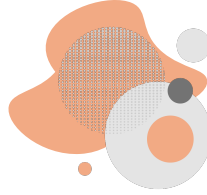
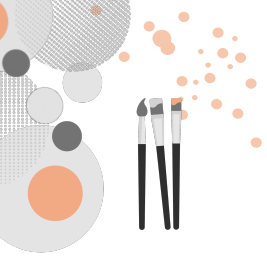
Крім того, сучасні дослідження у галузі філософії права (зокрема, праці Г. Радбруха [17], Р. Алексі [2], М. Гайдеггера [10]) наголошують, що правосвідомість сучасної людини дедалі більше формується не через раціональні норми, а через *дискурсивно-медійні образи справедливості*. Це створює ситуацію, у якій судовий чи моральний «захист» уже не відділений від «публічного суду» масової свідомості — простору, де маніпуляція стає основним механізмом моральної легітимації.

Отже, сучасний науковий дискурс окреслює дихотомію «обвинувачення – захист» як багатовимірну структуру, що поєднує риторику, владу, етику, герменевтику й естетику. Проте залишається відкритим питання: *яким чином ця дихотомія функціонує у метамодерному суспільстві*, де комунікація є водночас щирою і стратегічною, а маніпуляція, не стільки прихованим примусом, скільки формою естетичного співбуття.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значної кількості досліджень у галузі риторики, філософії права, герменевтики та соціально-філософського аналізу маніпуляції, ряд ключових аспектів дихотомії «обвинувачення – захист» залишаються недостатньо вивченими. Зокрема:

1. *Метамодерна трансформація дихотомії*

Більшість досліджень концентрується на класичних або постмодерних формах риторики, проте *особливості функціонування дихотомії в метамодерному контексті* (коливання між іронією та щирістю,

одночасна присутність обвинувачення і захисту) залишаються недостатньо теоретично осмисленими.

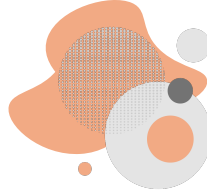
2. Питання *взаємопроникнення ролей обвинувачувача та захисника у сучасному дискурсі* (політичному, медійному, культурному) мало досліджене. Недостатньо опрацьовано, як ця структура впливає на формування суспільної свідомості та механізми маніпуляції.

3. *Естетика взаєморозуміння*. Попередні роботи рідко розглядали *альтернативні моделі взаємодії*, де обвинувачення і захист не конфліктують, а стають формами спільного пошуку сенсу. Філософсько-етична перспектива на можливість «естетики взаєморозуміння» у протиставленні маніпулятивним практикам залишається відкритою.

4. *Інтеграція соціально-філософських та правових підходів*. Хоча багато авторів аналізують риторичні або правові аспекти окремо, *системного міждисциплінарного підходу*, який поєднує соціально-філософський, герменевтичний та риторичний аналіз у рамках метамодерного дискурсу, досі бракує.

5. *Динаміка влади та моральної легітимації*. Невирішеною залишається проблема того, як дихотомія «обвинувачення – захист» *конструює владу, моральні оцінки та правосвідомість* у середовищі, де традиційні критерії істини і справедливості розмиті, а комунікація носить гібридний характер між щирістю та стратегією.

Таким чином, виявлені прогалини підкреслюють необхідність комплексного соціально-філософського та герменевтичного аналізу дихотомії «обвинувачення – захист» у контексті метамодерної риторики, що

дозволяє не лише описати механізми маніпуляції, а й окреслити перспективи етичного і комунікативного розвитку сучасного суспільства.

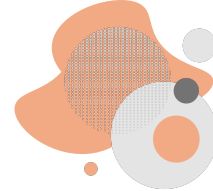
Формулювання цілей статті (постановка завдання) Метою статті є соціально-філософське осмислення дихотомії «обвинувачення – захист» як риторичної технології маніпулювання у комунікативному просторі метамодерної доби. Дослідження спрямоване на виявлення того, яким чином ця дихотомічна структура, що історично формувалася в межах судової риторики та філософії аргументації, трансформується у сучасних практиках владного, політичного, медійного та культурного дискурсу.

Ключове завдання полягає у тому, щоб простежити, як логіка *обвинувачення* (категорії, викриття, делегітимації) та *захисту* (апології, виправдання, саморефлексії) взаємодіють у просторі постідеологічної комунікації, де істина постає не як об'єктивна даність, а як результат взаємної інтерпретації й перетлумачення.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких основних завдань:

1. *Розкрити історико-філософські витоки дихотомії категорія – апологія та її роль у формуванні європейської традиції риторичного мислення.*
2. *Проаналізувати філософсько-правові та герменевтичні виміри цієї дихотомії у контексті становлення сучасної правосвідомості.*
3. *Визначити основні механізми маніпуляції, що постають у метамодерному комунікативному середовищі на основі взаємодії дискурсів обвинувачення і захисту.*
4. *Охарактеризувати естетику взаєморозуміння як можливу альтернативу риториці конфлікту, яка знімає напруження між владою і довірою, між переконанням і щирістю.*

Методологічна основа дослідження дихотомії «обвинувачення – захист» у риториці метамодерного маніпулювання ґрунтується на

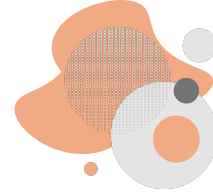
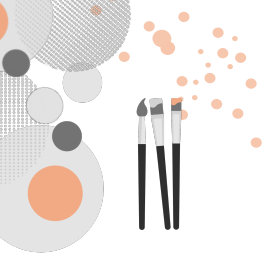

міждисциплінарному поєднанні філософсько-герменевтичного, риторичного, соціально-комунікативного та феноменологічного підходів. Така інтеграція дозволяє не лише інтерпретувати явище маніпуляції як соціальний феномен, але й виявити його глибинні смислові структури у просторі культури, права та комунікації.

Філософсько-герменевтичний підхід. Згідно з герменевтичною традицією (Г.-Г. Гадамер [8], П. Рікер [16], Г. Апель), розуміння та інтерпретація комунікативних дій передбачає взаємне розкриття позицій суб'єктів. У цьому контексті дихотомія «обвинувачення – захист» розглядається не як формальна опозиція, а як *онтологічний процес розуміння через конфлікт інтерпретацій*. Маніпуляція, таким чином, виявляється формою герменевтичного спотворення, коли розуміння замінюється стратегічним використанням мови для контролю над сенсом.

Риторичний підхід. Опора на класичну риторику (Арістотель [1], Ісократ [11], Квінтіліан [15]) та її сучасні інтерпретації (Ч. Перельман [14], К. Берк [5]) дозволяє розглядати *обвинувачення і захист* як дві основні позиції *дискурсивної гри переконання*. У метамодерному контексті ці риторичні полюси набувають *естетизованої форми*: замість боротьби аргументів відбувається гра стилів, емоцій, афектів, де обвинувачення часто виконує роль драматичної постановки, а захист — символічного виправдання через іронічну щирість.

Соціально-комунікативний підхід. Спираючись на теорію комунікативної дії Ю. Габермаса [9], дослідження розглядає маніпуляцію як *збій комунікативної раціональності*, коли мова перестає бути засобом порозуміння і перетворюється на інструмент влади. У цьому сенсі дихотомія «обвинувачення – захист» виступає моделлю символічного насильства (за П. Бурдьє[3]), що функціонує у просторі масової свідомості через відтворення схем підозри, поляризації та моральної оцінки.

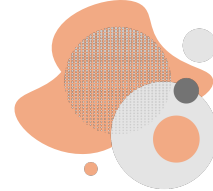
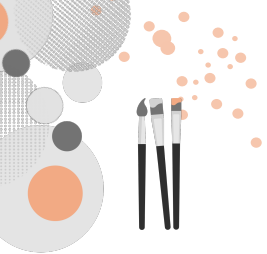
Феноменологічно-антропологічний вимір. Феноменологічний аналіз дозволяє розкрити *внутрішній досвід суб'єкта*, який опиняється між ролями обвинувача і захисника. Ця подвійність є не лише соціальною чи риторичною, а й екзистенційною: у ній виявляється метамодерна свідомість, що коливається між афектом і рефлексією, між щирістю і самоіронією. Таким чином, дихотомія набуває характеру *антропологічної структури відповідальності*, у межах якої маніпуляція постає як спотворення автентичного діалогу.

Застосування цих підходів у комплексі дає змогу розкрити дихотомію «обвинувачення – захист» не лише як мовну чи риторичну категорію, а як *філософську матрицю сучасної маніпуляції*, що формує динаміку влади, моральності та комунікації в епоху метамодерну.

Виклад основного матеріалу дослідження. У античній філософії поняття обвинувачення – *katēgoría* (κατηγορία) і захисту – *apología* (ἀπολογία) формувалися в межах софістичної та сократичної традицій. У риторичному й юридичному сенсі (саме так уживається в Арістотеля, коли йдеться про протиставлення *katēgoría* – *ἀπολογία* — «обвинувачення – захист»). Уже у «Апології Сократа» Платона конфлікт між обвинувачем і захисником перетворюється на драму істини: обвинувачення не лише переслідує, а й конструює образ істини, тоді як захист стає формою герменевтичного опору.

Арістотель у «Риторичі» визначає судовий дискурс як тип переконання, побудований на антитезі *обвинувачення – виправдання* [1]. Саме ця структура лягла в основу правового мислення, де істина не відкривається безпосередньо, а *виробляється через полярність*.

У модерну добу правова риторика зберігає цю дуалістичну природу, однак зміщує акцент: дихотомія «обвинувачення – захист» стає не лише процедурою пошуку справедливості, а й технологією *символічного контролю над наративом*.

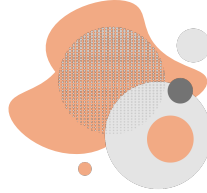
Епоха метамодерну, яку сучасні філософи визначають як «рух між наївністю і іронією» за Вермеуленом та Аккером, Vermeulen & van den Akker, (2010), [18], змінює самі механізми пізнання, комунікації й маніпулювання. Якщо модерн опирався на віру в істину, а постмодерн — на деконструкцію істини, то метамодерн поєднує обидва вектори у парадоксальній формі «щирої іронії».

У цьому контексті дихотомія «обвинувачення – захист» не зникає, але трансформується: вона втрачає свою класичну логіку конфлікту і набуває форми символічної взаємозалежності. У метамодерному дискурсі обидві сторони більше не прагнуть перемоги, вони створюють *естетику взаємного порозуміння*, у якій маніпуляція стає тоншою, емоційно орієнтованою і часто саморефлексивною.

Метамодерн характеризується не стільки релятивізмом, як постмодерн, скільки емпатичною напругою між протилежностями. Це означає, що дихотомія «обвинувачення – захист» починає функціонувати не як війна аргументів, а як *тканина смислових коливань*. У метамодерному мисленні з'являється нова форма дискурсивної гри: «обвинувачення із розумінням» та «захист із сумнівом». Це своєрідна герменевтична гібридність, де обидві ролі втрачають стабільність. Суб'єкт одночасно виступає і як обвинувач, і як самозахисник.

Така форма риторики перегукується з ідеями Пола Рікера про «вину і відповідальність як структури розуміння» [16]: людина метамодерну не лише тлумачить, а й співпереживає смислам, визнаючи власну участь у структурі обвинувачення.

Обвинувачення тепер не потребує логосу, достатньо афекту, морального жесту, «віртуального крику». Захист, своєю чергою, набуває форми естетизованої саморефлексії: суб'єкт демонструє вразливість, щирість, етичну чутливість. Це породжує новий тип маніпуляції: емпатичну

маніпуляцію. Якщо раніше маніпуляція ґрунтувалася на владі через переконання, то тепер вона діє через емоційне співпереживання. Владу більше не потрібно виправдовувати, достатньо показати страждання, провини або каяття.

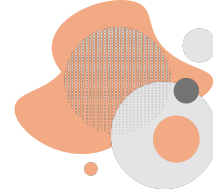
Як зауважує Джонатан Бейтман, метамодерний суб'єкт «приймає власну роздвоєність як етичну чесність» (Bateman, *Metamodern Ethics*, 2020). Таким чином, сама дихотомія стає частиною естетики чесності, навіть коли ця чесність інсценується.

У сучасному філософсько-правовому контексті дихотомія «обвинувачення – захист» набуває ознак маніпулятивної технології, що діє на трьох рівнях:

1. **Когнітивний рівень:** вона змушує суб'єкта мислити у формах бінарності, звужуючи поле інтерпретації до опозиції «винний – невинний». Це відповідає структурі дуалістичного мислення, яке, за Юнгом, походить із колективного несвідомого [12].
2. **Риторичний рівень:** створюється ілюзія діалогу, у якому істина нібито народжується в суперечці, хоча насправді обидві сторони функціонують у межах однієї системи смислів. Цю «внутрішню симетрію опозиції» описує Жак Дерріда як «пастку логосу»
3. **Політичний рівень:** у медійному й судовому просторах дихотомія використовується для делегітимації опонента. Створення образу «винного» відбувається через моральну драматизацію, а «захист» редукується до жесту виправдання, який заздалегідь маргіналізується.

Таким чином, дихотомія стає інструментом *керованого конфлікту*, що дозволяє маніпулювати громадською свідомістю, не виходячи за межі легітимного дискурсу.

Як показує Поль Рікер, у герменевтичному вимірі будь-який акт тлумачення містить у собі «волю до істини» (*volonté de vérité*), прагнення

встановити смислову ієрархію [16]. У правовому дискурсі ця воля реалізується через дихотомію, яка створює симулякр істини: *те, що звучить переконливо, сприймається як істинне*.

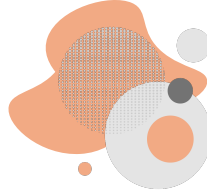
Жан Бодрійяр називає це «гіперреальністю дискурсу», у якій реальність підмінюється знаками реальності [4]. Судовий процес у цьому сенсі є театралізованою грою знаків, де обвинувачення і захист виступають не як носії істини, а як *режисери сприйняття*.

Маніпулятивна природа дихотомії постає особливо очевидною, коли з'являється третій рівень, *метадискурс*, який аналізує саму гру «обвинувачення – захист». У цьому рівні філософія може виконати етичну функцію, розкриття структур влади, що приховані у правових формах.

Як підкреслює Габермас, «комунікативна раціональність» можлива лише тоді, коли учасники дискурсу не використовують мову як інструмент маніпуляції, а як простір взаємного розуміння [9]. Отже, критика дихотомії «обвинувачення – захист» є передумовою для побудови етики діалогу в сучасному праві.

Маніпулятивна логіка обвинувачення. У сучасному дискурсивному просторі обвинувачення перестає бути пошуком істини і набуває функції *інструменту символічного впливу*. Його мета: не довести провину, а *створити атмосферу провини*, у якій адресат сам стає заручником мовної гри. Таку форму маніпуляції можна описати як *дискурсивне індуковане напруження*, що базується на афектах: соромі, провині, страхові. У медіа, політичних дебатах чи соціальних мережах «обвинувачення» функціонує як риторична зброя: воно запускає процеси емоційного зараження, формує «моральні поля» і перетворює суспільний дискурс на зону постійного суду без суддів.

У цьому контексті *метамодерна маніпуляція* проявляється як поєднання щирості й контролю: мова обвинувачення часто апелює до

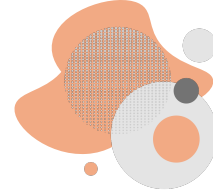
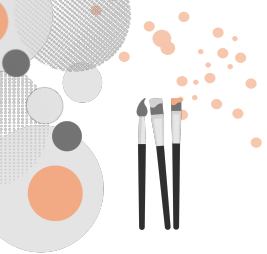

етичних чи гуманістичних цінностей, але водночас виконує приховану функцію *соціальної дисциплінації*. Так формується те, що можна назвати *етичною симуляцією*, стан, коли моральні аргументи використовуються не для розуміння, а для маніпулювання почуттями спільноти.

Риторика захисту як стратегія самовиправдання. Протилежний полюс дихотомії - «захист», у метамодерному дискурсі набуває подвійного характеру. З одного боку, він зберігає класичну функцію *раціонального виправдання*, що апелює до фактів, логіки, права, здорового глузду. З іншого, «захист» стає формою *естетизованого самооправдання*, де істина не доводиться, а переживається як щирість, емпатія чи саморефлексія. Це явище добре ілюструє культура вибачення, публічної каятливості чи «репутаційного очищення» в цифровому просторі: акт «захисту» часто є продовженням маніпуляції, оскільки перетворює моральну ситуацію на ритуал відновлення довіри через символічне визнання провини.

У метамодерному вимірі *апология* вже не протистоїть *категорії* – обидва полюси співіснують у стані *емоційної плинності*, що дозволяє суспільству зберігати видимість моральної рівноваги, водночас підтримуючи цикли безкінечного звинувачення й виправдання.

Дихотомія як технологія соціального управління. Дихотомія «обвинувачення – захист» у сучасному суспільстві функціонує як *символічна технологія влади*. Як зазначає Фуко, влада не лише пригнічує, а й продукує істину, вона створює режими правомірності, визначаючи, хто має право говорити і бути почутим. У цьому сенсі маніпуляція полягає не в прямому примусі, а у *контролі смислових позицій*: хто є «винним», хто «захищається», і на яких умовах можлива «реабілітація». Таким чином, риторика обвинувачення і захисту стає *інструментом соціального конструювання реальності*, у якому дискурсивні ролі виконують функцію моральної економії, розподілу престижу, довіри та провини.

У медійному та політичному просторі це проявляється як *мета-дискурсивна гра*, у якій кожен учасник водночас є суддею, свідком і підсудним. У цьому полягає парадокс метамодерної свідомості: вона не відмовляється від істини, але усвідомлює її як рухливу конструкцію, що народжується у процесі риторичної взаємодії.

Естетика взаєморозуміння як альтернатива маніпуляції. Попри домінування маніпулятивних стратегій, у межах метамодерної чутливості формується новий етичний горизонт – *естетика взаєморозуміння*. Це не просто відмова від маніпуляції, а трансформація самої дихотомії: обвинувачення і захист перестають бути взаємовиключними, стаючи двома формами спільного пошуку сенсу. Таке бачення перегукується з герменевтичними принципами діалогу Гадамера, де істина постає не як результат перемоги однієї позиції, а як *подія розуміння* між ними.

У цьому полягає можливість *метамодерної етики комунікації*: відновлення діалогу не через поляризацію, а через визнання природи істини, яка повторюється у кожній новій інтерпретації.

Таблиця 1.

Еволюція дихотомії “обвинувачення – захист” у різних епохах
(Античність, Модерн, Постмодерн, Метамодерн)

Епоха	Тип риторики	Природа обвинувачення	Природа захисту	Ключова інтенція
Античність	<i>Риторика судового переконання</i> (Арістотель, Цицерон)	Об’єктивна апеляція до закону, до істини через логос.	Раціональне виправдання через логіку аргументів.	Досягнення справедливості через мовну майстерність.
Модерн	<i>Риторика ідеологічного переконання</i>	Обвинувачення як форма морального чи політичного тиску (пропаганда, доктрина).	Захист це апеляція до розуму, прогресу, суб’єктивних прав.	Перемога істини через розум і владу дискурсу.
Постмодерн	<i>Риторика</i>	Обвинувачення	Захист через	Демонтаж

	<i>деконструкції</i>	втрачає авторитет, стає іронічною грою.	релятивізацію будь-якої позиції (“усі мають рацію”).	авторитету істини, критика влади мовлення.
Метамодерн	<i>Риторика резонансу і співпереживання</i>	Обвинувачення перетворюється на запрошення до рефлексії, спільної відповідальності.	Захист вже не заперечення, а діалогічне співприсутнє визнання.	Пошук етичного балансу через емоційну правду і спільну участь.

Джерело: розробка авторів

Ця еволюція (Таб.1) показує, як від риторики конфлікту культура переходить до риторики резонансу, де істина постає не як результат змагання, а як подія взаємного відгуку.

Висновки. Дослідження дихотомії «обвинувачення – захист» у риториці метамодерного маніпулювання дозволяє зробити низку соціально-філософських висновків:

1. *Дихотомія* як *філософська* *структура*

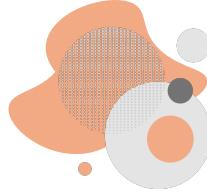
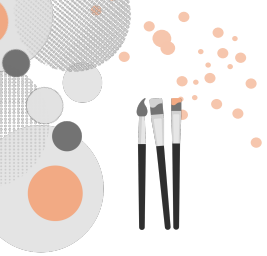
Дихотомія «обвинувачення – захист» виступає фундаментальною структурою риторичного та соціального мислення. Вона формує архетип взаємодії між суб’єктом та Іншим, визначаючи спосіб конструювання істини, відповідальності та моральної оцінки. У метамодерному контексті ця структура стає рухливою, гібридною і часто водночас об’єктивно і суб’єктивно маніпулятивною.

2. *Маніпуляція* у *метамодерному* *дискурсі*

У сучасному соціальному просторі обвинувачення і захист виконують функції не лише судової або риторичної опозиції, а й *технології символічного управління свідомістю*. Маніпуляція проявляється як стратегічне використання щирості, емоційного залучення та моральної легітимності для контролю над інтерпретацією дійсності.

3. *Риторична* та *герменевтична* *взаємодія*.

Обвинувачення і захист більше не розглядаються як взаємовиключні

категорії. Вони стають двома полюсами *риторики*, де кожен акт комунікації одночасно включає елементи критики й самозахисту. Герменевтичний аналіз показує, що істина постає як *подія розуміння*, народжена у взаємодії позицій і інтерпретацій, а не як статична даність.

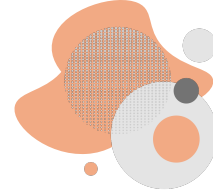
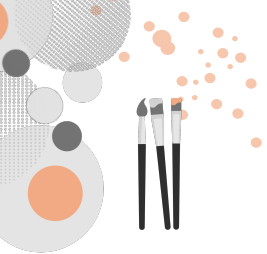
4. *Естетика взаєморозуміння як перспективний напрям*
Метамодерний дискурс відкриває можливість розвитку *естетики взаєморозуміння*, у якій обвинувачення і захист трансформуються у форми спільного пошуку сенсу. Такий підхід зменшує роль маніпуляції як інструменту влади та створює передумови для відновлення комунікативної раціональності у суспільстві.

Перспективи подальших досліджень. Подальші наукові студії можуть зосередитися на: вивченні етичних меж метамодерної риторики у процесах маніпуляції; розробці практичних моделей естетики взаєморозуміння у комунікації, праві та освіті.

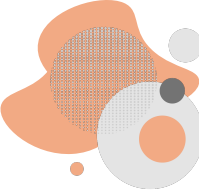
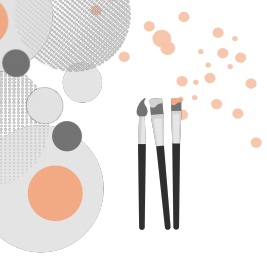
Таким чином, дихотомія «обвинувачення – захист» у риториці метамодерного маніпулювання виступає не лише об'єктом соціально-філософського аналізу, а й ключовою технологією, через яку конструюються влада, моральність та істина у сучасному суспільстві. Вивчення цієї дихотомії відкриває нові горизонти для розуміння механізмів комунікації, взаєморозуміння та відповідальної влади у добу постправди. Практичні перспективи: можливе застосування результатів дослідження у гуманітарній освіті (наприклад, у курсах риторики, етики комунікації).

Список використаних джерел

1. Aristotle. *Rhetoric*. Translated by W. Rhys Roberts. New York: Modern Library, 1954.

2. Alexy, Robert. *A Theory of Legal Argumentation: The Theory of Rational Discourse as Theory of Legal Justification*. Oxford: Clarendon Press, 1989.
3. Bourdieu, Pierre. *La domination masculine*. Paris: Éditions du Seuil, 1998.
4. Baudrillard, Jean. *Simulacra and Simulation*. Translated by Sheila Faria Glaser. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994.
5. Burke, Kenneth. *The Philosophy of Literary Form: Studies in Symbolic Action*. 3rd ed. Berkeley: University of California Press, 1973.
6. Cicero. *De Oratore*. Translated by E. W. Sutton and H. Rackham. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1942.
7. Foucault, Michel. *The Order of Discourse*. In *Untying the Text: A Post-Structuralist Reader*, edited by Robert Young, 48–78. London: Routledge, 1981.
8. Gadamer, Hans-Georg. *Truth and Method*. 2nd rev. ed. Translated by Joel Weinsheimer and Donald G. Marshall. New York: Continuum, 2004.
9. Habermas, Jürgen. *The Theory of Communicative Action*. Vol. 1. Boston: Beacon Press, 1984.
10. Heidegger, Martin. *Being and Time*. Translated by John Macquarrie and Edward Robinson. New York: Harper & Row, 1962.
11. Isocrates. *Against the Sophists*. In *The Orations of Isocrates*, translated by George Norlin. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1928.
12. Jung, Carl G. *Aion: Researches into the Phenomenology of the Self*. Princeton: Princeton University Press, 1951.
13. Lipovetsky, Gilles. *L'ère du vide: Essais sur l'individualisme contemporain*. Paris: Gallimard, 1983.
14. Perelman, Chaim. *The Realm of Rhetoric*. Translated by William Kluback. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1982.

15. Quintilian. *Institutio Oratoria*. Translated by H. E. Butler. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1920.
16. Ricoeur, Paul. *Hermeneutics and the Human Sciences: Essays on Language, Action and Interpretation*. Edited by John B. Thompson. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
17. Radbruch, Gustav. *Legal Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
18. Vermeulen, Timotheus, and Robin van den Akker. "Notes on Metamodernism." *Journal of Aesthetics & Culture* vol. 2, no. 1, 2010: <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>